

บทที่ 1

ความหมาย บทบาท และแผนการศึกษาแห่งชาติ

บทที่ 1

ความหมาย บทบาท และแผนการศึกษาแห่งชาติ

1.1 ความหมายของการศึกษา

การศึกษาได้แก่ การอ่านออกเขียน ได้ของบุคคล การเรียนต่อระหว่างระดับบุคคล การออกโรงเรียนกลางคันและการว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษา

ความหมายของการศึกษาจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ ความหมายในแนวแคบ และความหมายในแนวกว้าง

ความหมายของการศึกษาในแนวแคบ

“การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาบุคคลทั้งทางสติปัญญา ทักษะ บุคลิกภาพ หรือนิสัยใจคอ โดยมีผู้ถ่ายทอดความรู้และจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนภายใต้สถาบันการศึกษา เนื่องจาก การศึกษาเป็นการพัฒนาบุคคลและนักวิชาการในแต่ละสาขา มุ่งที่จะให้บุคคลบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่าง ขึ้นอยู่กับปรัชญาหรือค่านิยมของคนในสังคมนั้น” (chirawatn niranon, 2528: 71)

ความหมายของการศึกษาในแนวกว้าง

“กระบวนการใด ๆ ก็ตามที่ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมอันเป็นที่พึงประสงค์ของตนเองและสังคม โดยที่บุคคลนั้นอาจได้รับการถ่ายทอดคุณลักษณะที่พึงประสงค์มาจากการศึกษา อาจารย์ หรือสื่อสาร ฯ หรืออาจเกิดจากการเรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองก็ได้ ความหมายในแนวกว้างนี้ จึงเกี่ยวกับกระบวนการทุกอย่างที่เกี่ยวพันกับชีวิตของคนเราตั้งแต่เกิดจนตาย (From Womb to Tomb) ไม่ว่าการถ่ายทอดหรือการเรียนรู้นั้นจะเกิดขึ้นในบ้าน ในโรงเรียน ในวัด ในชุมชน หรือสังคม กิจกรรมทุกประการที่ช่วยให้บุคคลพัฒนาไปในทิศทางที่พึงประสงค์ในทุกสถานที่ และทุกเวลา ถือได้ว่าเป็นการศึกษาทั้งสิ้น ดังที่ จอห์น ดาวี อายุครึ่งศตวรรษในการศึกษาคือชีวิตและชีวิตคือการศึกษานั่นเอง”

คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา ประจำปี 2517 (คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา, 2518: 1) ได้ให้ความหมายของ “การศึกษาที่พึงประสงค์” ไว้ว่า

“การศึกษาที่พึงประสงค์จะต้องเป็นการศึกษาที่เสริมสร้างความรู้ ความคิด ทักษะ และทัศนคติให้กับคนไทยรู้จักตนเอง รู้จักชีวิต เข้าใจสังคม และสั่งแวดล้อมที่คนมีส่วนร่วมอยู่

แล้วนำความรู้ความเข้าใจมาใช้แก่ไปปัญหาและเสริมสร้างชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น โดยกลุ่มก dein กับธรรมชาติ และด้วยการดำเนินถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพการณ์ บ้านเมือง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม รวมทั้งการเพิ่มของประชากรลดลง ซึ่งจำกัดในเรื่องทรัพยากรแล้วก็พอจะสรุปได้ว่า แม้การศึกษาจะมิใช่ปัจจัยสำคัญหนึ่งเดียวที่จะเสริมสร้างหรือแก่ไปปัญหาของสังคมและบุคคลได้อย่างดุจยาสารพัดประโยชน์ก็ตาม แต่การศึกษาที่จะมีบทบาทสำคัญยิ่งในการเสริมสร้างความสามารถของคนไทยตามแนวที่พึงประสงค์

สำหรับความมุ่งหมายของการศึกษาไทยนี้ คณะกรรมการวางแผนพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษามีความเห็นว่า การศึกษาไทยในอนาคตควรจะมีความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจะต้องสร้างสำนึกร่วมเป็นไทย ร่วมกับความเป็นครอบครัวและการเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์

2. การศึกษาจะต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจและกระตือรือล้นที่จะมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตย อันมีพระมหากรุณาธิรัตน์เป็นประมุขทั้งจะต้องเสริมสร้างให้ประชาชนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน รู้จักรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม มีวินัย และเคารพกฎหมายบ้านเมือง

3. การศึกษาจะต้องปลูกฝังให้บุคคลยึดมั่นในความสุจริต ความยุติธรรม และความเสมอภาคในสังคม

4. การศึกษาจะต้องเสริมสร้างความรู้ ความสามารถแก่บุคคลและกลุ่มชนที่อยู่ในสังคมเดียวกันให้สามารถสื่อสารเข้าหากันได้ รวมทั้งให้สามารถแก่ไปข้อขัดแย้ง และปัญหาต่างๆ โดยสันติวิธี

5. การศึกษาจะต้องเสริมสร้างให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจให้มีศีลธรรม มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความคิดริเริ่ม และใช้ความสามารถให้เกิดผลที่ดีต่อสังคมโดยส่วนรวม โดยลดความเห็นแก่ตัวและความคิดที่จะเอาตัวรอดแต่ลำพัง

6. การจะต้องเสริมสร้างความรู้ ความสามารถ และค่านิยมในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง ให้รู้จักใช้จ่ายอย่างมัธยัสถ์

7. การศึกษาจะต้องเสริมสร้างให้บุคคลมีความรู้เข้าใจในธรรมชาติ สังคม ศิลปะ วัฒนธรรมและวิทยาการต่างๆ ที่มีความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าอยู่เสมอแล้วรู้จักนำความรู้นั้นมาใช้ในทางสร้างสรรค์ พร้อมกันนั้นก็รู้จักนำความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆ ดังกล่าวมาใช้เป็นประโยชน์ทั้งแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ

8. การศึกษาจะต้องส่งเสริมให้บุคคลรักอิสรภาพ รักการแสวงหาความจริงและแบบอย่างการดำรงชีวิตที่ดีดีนี้

ส่วนการศึกษาที่เน้นการพัฒนามีผู้ที่ให้คำนิยามไว้ดังนี้

1. การศึกษามาตรฐาน การเรียน การทำความรู้ การค้นคว้าฯลฯ ความหมายนี้เน้นบทบาทของผู้เรียน ดังนั้น การศึกษาเพื่อการพัฒนาจึงเน้นให้ผู้เรียนเลือกเรียน เลือกค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่จะส่งผลต่อความเจริญ เรื่องอื่นๆ ไม่ควรเสียเวลาไปศึกษา

2. การศึกษามาตรฐาน การสอน การอบรม การปลูกฝังนิสัย ทัศนคติและค่านิยมอันเป็นความหมายที่เน้นบทบาทของผู้สอน ดังนั้น การศึกษาเพื่อการพัฒนาจึงเน้นให้ผู้สอนเลือกเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อความเจริญของผู้เรียนท่านนี้มาสอน

3. การศึกษามาตรฐาน ระบบการศึกษาน่าเรียนหรือบางส่วนของระบบ เช่น แผนการศึกษา หลักสูตร โครงการฝึกอบรม ฯลฯ ความหมายนี้เน้นบทบาทของหน่วยงานของชาติที่กำหนดนโยบาย แผน และโครงการปฏิบัติงาน ดังนั้น การศึกษาเพื่อการพัฒนาจึงเน้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรได้คำนึงถึงทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาด้วย

4. การศึกษามาตรฐาน หลักวิชาสำคัญที่ต้องการเรียนการสอนหรือการจัดระบบการศึกษา ตลอดจนการค้นคว้าวิจัยเพื่อแสวงหาหลักวิชาเพื่อถ่ายทอดไปสู่ผู้ปฏิบัติ การศึกษาเพื่อการพัฒนาในความหมายนี้จึงเน้นให้จัดโครงการ หรือกำหนดเนื้อหาวิชาที่เน้นการสร้างความเจริญให้แก่เยาวชนและสังคมให้มาก (เฉลิม บุรีภักดี, 2532: 207–208)

1.2 หน้าที่ของการศึกษา

การศึกษาทำหน้าที่สำคัญ 2 อย่างคือ

1. หน้าที่เชิงอนุรักษ์ (Conservative Function) เป็นหน้าที่ที่ต้องทำบูรณา รักษา ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมเพื่อรักษาสติยรภาพของสังคมไว้ โดยมีการถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมแบบแผนแห่งพุทธกรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง

2. หน้าที่เชิงสร้างสรรค์ (Innovative Function) กรณีนี้การศึกษาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงที่จะทำให้สังคมก้าวหน้าตลอดเวลา ตลอดจนทำหน้าที่เผยแพร่นวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลง (ชนิดา รักษ์พลดเมือง, 2532: 95)

· สำหรับบทบาทและหน้าที่ของการศึกษาที่ส่วนสัมพันธ์ต่อการพัฒนาบุคคล ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาตินี้ อาจแบ่งหน้าที่ของการศึกษาได้ดังนี้

- พัฒนาความรู้และสติปัญญาของพลเมืองโดยส่วนรวมให้เป็นผู้ที่มีความสามารถสูงขึ้น
- ช่วยให้คนสามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต
- เตรียมพลเมืองดี (Good Citizen) ให้แก่สังคมอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- ช่วยให้บุคคลมีความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
- ช่วยเตรียมกำลังคน ให้สอดคล้องกับงานในสาขาต่าง ๆ ตามที่สังคมและประเทศชาติต้องการ
- ถ่ายทอดผลิตผลทางปัญญา ประสบการณ์ ตลอดจนมรดกทางปัญญาและทางวัฒนธรรมสู่คนรุ่นใหม่
- ปลูกฝังความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและอุดมการณ์ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตามความประسangค์ของสังคมนั้น ๆ
- สร้างพลังทางการเมือง ทางค้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะการคัดสรรชนชั้นนำหรือชนชั้นปักษ์ของประเทศ
- เป็นสื่อสร้างความเชื่อใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกของแต่ละสังคมแต่ละประเทศ เช่น โครงการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นต้น (อุทัย บุญประเสริฐ, 2529: 5-6)

1.3 บทบาทของการศึกษาในการพัฒนา

การศึกษาถูกจัดให้เป็นการสินค้าเศรษฐกิจอย่างหนึ่งที่ต้องมีการลงทุนเพื่อสร้าง ทุนมนุษย์ หรือกำลังคนซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของความเจริญก้าวหน้าคือการสร้างคนให้มีความรู้ ทักษะและทัศนคติที่จะช่วยให้อัตราการเจริญเติบโตของส่วนรวมสูงขึ้น ส่วนผลกระทบอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับเศรษฐกิจจะเป็นเป้าหมายรองลงมา (ชนิตา รักษ์พลเมือง, 2532: 98)

นักเศรษฐศาสตร์กล่าวว่าองค์ประกอบของการพัฒนาที่ทำให้เกิดผลตอบแทนต่างกันคือ พื้นฐานทางการศึกษาของประชาชนในประเทศนั้น จึงเชื่อว่าการพัฒนาการศึกษาเป็นการพัฒนาที่ให้ผลตอบแทนสูง (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2529: 19)

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในระยะที่ผ่านมา มุ่งพัฒนาคนให้เป็นคนทันสมัย เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตรอยู่ในสังคมตามแนวทางการพัฒนาเพื่อความทันสมัยนั้นได้ ทำให้ผู้ที่ผ่านการศึกษาที่รัฐจัดให้มีพฤติกรรมที่เปลกแยกจากชุมชน ถูกกวีดีแบบดั้งเดิมทางคนเอง และ

ของห้องเรียนมีค่านิยมแบบสังคมเมือง นิยมการบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย และเกิดภาระ沉重ของไทย
จากชนบทสู่เมือง ดังนั้นการจัดการศึกษาในระยะที่ผ่านมาแทนที่จะเป็นตัวแก้ปัญหากลับเป็น
ตัวเสริมปัญหาให้เกิดขึ้น เหตุผลสำคัญก็เนื่องจากเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งตอบสนองต่อแนว
ทางการพัฒนาประเทศเพื่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเพื่อความทันสมัยทางด้านวัฒนธรรมที่
รัฐยึดถือเป็นแนวทางการพัฒนาประเทศอยู่นั้น และเพื่อให้การตอบสนองเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ รัฐได้ใช้วิธีการจัดการศึกษาแบบรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง

นอกจากนั้น การจัดการศึกษาในลักษณะตามตลาดแรงงานและโครงสร้างของสิ่งที่มีอยู่เดิม ทำให้การเน้นการผลิตผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิชาสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และนิติศาสตร์ ออกมามากจนเกินความต้องการ ในขณะที่การผลิตในสาขาวิชาศาสตร์ประยุกต์ในบางสาขายังมีไม่เพียงพอและการผลิตในสาขาวิชาศาสตร์บริสุทธิ์และวิชาการบางสาขาไม่ได้รับการสนับสนุนเท่าที่ควร ทั้งนี้ระบบสิ่งที่ให้ผลตอบแทนตามจำนวนปีของการศึกษามากกว่าความเข้มข้นและคุณภาพ และความรู้เฉพาะตัวที่เกิดจากการศึกษาของผู้ที่ศึกษาไว้หลักๆ นั้นเอง ในขณะเดียวกันประเทศไทยไม่มีการพัฒนาวิชาการและวิชาศาสตร์ของตนเองแต่ซึ่งวิชาการจากต่างประเทศมาในลักษณะผู้ใช้เท่านั้น ย่อมไม่สามารถสร้างความต้องการผู้ที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาอย่างครึ่ง ๆ ก่อตาง ๆ ในสาขาวิชาศาสตร์ และวิชาการ ได้ จึงก่อให้เกิดความต้องการในตลาดแรงงานที่มีต่อการศึกษาเหล่านี้อย่างทั้งที่การศึกษาหากว่า ประกอบกับการให้ผลตอบแทนไม่ได้ตามเวลาที่ใช้ จึงมีความพยายามที่จะขยายการศึกษาในสาขาวิชาที่สำเร็จได้จริงออกแรงน้อยที่สุด และขณะเดียวกันก็ไม่สามารถพัฒนาความสามารถทางวิชาศาสตร์และวิชาการของตนเองขึ้นมาได้ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2539: 84-85)

วัลลก ตั้งคณานุรักษ์ กล่าวว่า เนื่องจากแผนพัฒนาประเทศที่ผิดพลาดลดลงเนื่องจากการเป็นภาพของการมุ่งพัฒนาความทันสมัยทางวัฒนาภูมิภาคว่าจะยึดหลักการพัฒนาคนเป็นหลัก เป็นการพัฒนาที่รวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลางมากกว่าจะกระจายอำนาจแก่ท้องถิ่น ภูมิภาค ส่งผลให้ประชาชนส่วนใหญ่ภายในประเทศ “พึ่งพาตนเองไม่ได้” และ “สืบเนื้อประดาตัว” ลง การศึกษาที่เป็นเครื่องมือการพัฒนาประเทศร้อยมา ที่ส่งผลผลักดันให้หมู่บ้านร้างเรือขึ้น ชุมชนแตกสลายมากขึ้น กลายเป็นคนเมือง เป็นคนของรัฐและเป็นข้าราชการ ดังนั้นหนทางแห่ง การแก้ไขวิกฤติการณ์ดังกล่าว คงหนีไม่พ้นการกระทำที่กลับหัวกลับหางกับการพัฒนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยจะต้องเริ่มนั้งแต่ (1) การพัฒนาประเทศต้องหวนกลับมาที่การ “มุ่งพัฒนาคน” เป็นประการสำคัญ โดยกระจายอำนาจที่เป็นจริงแก่ประชาชนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิถีชีวิตและการพัฒนาของชุมชน บนพื้นฐานการสนับสนุนจากภาครัฐ มิใช่ประชา

ชนมีส่วนร่วมในการกระทำตามเงื่อนไขของรัฐ ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (2) จะต้องปฏิรูประบบการศึกษาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีของคนไทยและเด็กไทยรวมทั้งเดิมรับการศึกษาภาคบังคับลงเสียโดยเปลี่ยนเป็นการกระจายการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน และจะได้เป็นเงื่อนไขสำคัญให้ประชาชน ชุมชน วัด ได้มีโอกาสจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับวิถีชีวิต สภาพความเป็นจริงของลักษณะเด็กมากยิ่งขึ้น (3) สำหรับกลุ่มเด็กที่ถูกเลี่ยงทิ้งหลายรัฐจะต้องให้หลักประกันในปัจจัยพื้นฐานเกี่ยวกับปัจจัย 4 เพื่อให้พื้นฐานแห่งการเรียนรู้เดินต่อของชีวิตเป็นไปอย่างเต็มที่ อันเป็นลักษณะที่จะได้พร้อมเพื่อการเรียนรู้ต่างๆ นั่นเอง (4) ในภาวะเงื่อนไขที่เป็นจริงในปัจจุบันขณะที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงหรือปรับระบบการศึกษาแผนใหม่นั้น สิ่งที่ควรคำนึงถึงควบคู่ไปด้วยก็คือ อิทธิพลของสภาพแวดล้อมที่วิบริตและรุนแรงทุกขณะ หลักการทั้งสี่ประการจะยืนอยู่บนพื้นฐานคำกล่าวของท่านพุทธทาสที่เสนอไว้ว่า “โดยตลอดครับว่า “จะต้องถอยหลังเข้าคลองและจะต้องให้ศีลธรรมกลับคืนมา” ซึ่งหลักการทั้งคู่นี้ ตอกย้ำให้ห่วงกลับสู่การพัฒนาในเรื่องของ “จิตวิญญาณ” มากกว่าในเรื่องของ “วัตถุ” ดังปัจจุบัน

1.4 ความหมายของการพัฒนา

หลักเกณฑ์ที่เป็นพื้นฐานในการให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” มีดังนี้

1. พิจารณาจากปัจจัยด้านเหตุ โดยมุ่งที่จะเปรียบเทียบระหว่างสังคมที่พัฒนาแล้วกับสังคมด้อยพัฒนาว่ามีลักษณะใดแตกต่างกันบ้าง
2. พิจารณาการวิเคราะห์ประเด็นปัจจัยหลัก เป็นการมุ่งเน้นไปที่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การพัฒนาจะต้องขึ้นอยู่กับความสามารถที่จะรักษาและดับการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชากรต่อหัว เป็นต้น
3. พิจารณาโดยใช้สังคมตะวันตกเป็นตัวแบบ กล่าวคือ การพยากรณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมที่กำลังพัฒนาหรือด้อยพัฒนาให้เป็นไปตามรูปแบบของสังคมตะวันตกที่พัฒนาแล้ว
4. พิจารณาใช้ขั้นตอนของสภาวะการพัฒนา การพัฒนาแบบนี้เป็นการพิจารณาประเด็นปัจจัยต่าง ๆ รวมทั้งตัวแบบมาประกอบเข้ากับแนวพิจารณาทางประวัติศาสตร์ แล้วแบ่งการพัฒนาออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ดังเช่น แนวคิดของ กัลตุน (Galtung) ที่ได้แบ่งขั้นตอนของการพัฒนาออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ สังคมดั้งเดิม สังคมโนรพยายาม สังคมทันสมัย และสังคมอนาคต

5. พิจารณาการรับและปรับไปใช้ ซึ่งถือว่าผู้ดูแลระบบของทุกสังคมมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างมาก โดยเฉพาะผู้ดูแลระบบของทุกสังคมที่มีอำนาจหน้าที่ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่จริงก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว สังคมจะพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

6. พิจารณาทั้งระบบสังคม เป็นการพิจารณาการพัฒนาระบบทั้งหมดว่าสังคมสามารถปฏิบัติหน้าที่ไปได้ตามปกติหรือไม่ โครงการสร้างสังคมส่งเสริมและแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด

7. พิจารณาจากการยึดตัวบุคคลเป็นหลักคือ เชื่อว่าการพัฒนาคือ การพัฒนาตัวบุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคม ดังนั้น การพัฒนาจึงต้องทำโดยการสร้างแบบของบุคคลที่พึงประสงค์มาก่อนแล้วพัฒนาให้สมาชิกของสังคมเป็นไปตามแบบที่สร้างขึ้นมาแล้ว

8. พิจารณาจำแนกความแตกต่างระหว่างสังคม เป็นการพิจารณาโดยใช้เครื่องชี้ที่เกี่ยวกับความรุ่งเรือง อำนาจ และปัจจัยอื่น ๆ แล้วเรียงลำดับการพัฒนา

9. พิจารณาโดยยึดเป้าหมายของการพัฒนาเป็นหลัก โดยถือว่าการพัฒนาคือ การที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลงให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างชัดเจนแล้ว

10. พิจารณาการพัฒนาในฐานะที่เป็นคุณค่าทางสังคม โดยถือว่าสังคมแต่ละสังคมมีความเชิญไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น การพัฒนาจึงได้แก่การกระทำให้สังคมที่จริงน้อยกว่ามีความเท่าเทียมกับสังคมที่จริงมากกว่านั้นเอง (พิตยา สุวรรณชฎา, 2527: 88–93)

มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “การพัฒนา” ไว้ แตกต่างกันดังนี้

อมร รักษ์สัตย์ และขัตติยา กรรมสูตร กล่าวว่า การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่กระทำการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพ (Qualitative Changes) ส่วนด้านการแปลงรูป (Transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวการทำ (Environmental Changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพจะปริมาณ (อมร รักษ์สัตย์ และขัตติยา กรรมสูตร, 2515: 5)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้ให้ความหมาย “การพัฒนา” ว่าหมายถึง “การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Directed Change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่วางแผนเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว (Planned Change) ซึ่งทิศทางที่กำหนดหรือวางแผนไว้นี้ ย่อมจะเป็นไปในลักษณะที่พึงปรารถนาของสมาชิกในสังคมนั้น (Desired Change) (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526: 5)

พิตยา สุวรรณชฎา ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ดังนี้

“เป็นกระบวนการในอันที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดสรรทรัพยากรของสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่จะให้บรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้เลือกสรรแล้ว ด้วยการควบคุม

การเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ” (พิพา สรวารณชฎา, 2527: 88–93)

อนันต์ เกตุวงศ์ ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ว่าหมายถึง

“ความเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลงระบบและระบบสังคมมีความสามารถในการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม (Discretion) รวมทั้งมีการวางแผนเพื่อกระทำการให้เป็นไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดขึ้น (Planned Change)”

จากความหมายของ “การพัฒนา” ข้างต้น อนันต์ เกตุวงศ์ ได้เขียนสมการของการพัฒนาไว้ว่าดังนี้

$$\text{Development} = \text{Planned Change} + \text{System Change} + \text{Discretion} + \text{Growth}$$

ซึ่งหมายถึงระบบหรือสังคมใดต้องการจะพัฒนา คงจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยการวางแผนให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบให้ระบบมีความสามารถตัดสินใจเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมได้ และก่อให้เกิดความเจริญเติบโตขึ้น (อนันต์ เกตุวงศ์, 2523: 131–132)

Katz (Saul M.Katz, 1970: 110) ได้ให้คำนิยามของ “การพัฒนา” ว่าหมายถึง “การเปลี่ยนแปลงฐานะของสังคมจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่งที่มีคุณค่าเพิ่มขึ้น ภายใต้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมด้วย”

Myrdal (Gunnar Myrdal, 1971: 427) กล่าวว่า

“การพัฒนาหมายถึง กระบวนการเคลื่อนย้ายจากการต้ออยพัฒนา (Underdevelopment) ให้หลุดพ้นจากความยากจนซึ่งจะแสวงหาและบรรลุถึงได้อย่างแท้จริง โดยวิธีการวางแผนเพื่อการพัฒนา (Planning for Development) กล่าวคือ การพัฒนาเป็นการปรับปรุงเงื่อนไขที่ไม่พึงประ噛นาต่าง ๆ ในระบบสังคม เมื่อไหซึ่งทำให้การการต้ออยพัฒนาเป็นอยู่ตลอดไป”

Rogers และ Shoemaker (E.M. Rogers and F.F. Shoemaker, 1971: 10) ได้ให้ความหมายของ “การพัฒนา” ไว้ว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างหนึ่งที่มีความคิดใหม่ๆ กันมาเข้าสู่ระบบสังคม ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มรายได้ต่อหัวให้สูงขึ้น และปรับปรุงระดับการดำรงชีวิตให้ดีขึ้น โดยผ่านกรรมวิธีการผลิตที่ทันสมัยกว่า และการจัดองค์การทางสังคมที่มีสมรรถภาพดีกว่า การพัฒนาเป็นการปรับปรุงให้ทันสมัยในระดับระบบสังคม”

Weidner (Edward W. Weidner, 1970: 3) ได้จำแนกการพัฒนาออกเป็น 4 กลุ่มคือ

1. การพัฒนาเป็นเรื่องของการเจริญเติบโต (Growth) ซึ่งหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในผลที่ได้ของระบบโดยมีปริมาณของผลที่ได้นั้นสูงขึ้นกว่าเดิม

2. การพัฒนาเป็นเรื่องของการเปลี่ยนแปลงในระบบที่กระทำการ (System Change) เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม

3. การพัฒนาเป็นการปฏิบัติการโดยมีจุดมุ่งหมาย (Goal Orientation) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดมุ่งหมายในการสร้างภาวะทันสมัย (Modernity) การสร้างชาติ (Nation Building) และความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจสังคม (Socio-Economic Progress)

4. การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างมีแผน (Planned Change) เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

1.5 ลักษณะและจุดมุ่งหมายของการพัฒนา

“การพัฒนา” เป็นแนวคิดเชิงปัทสสถาน (Norminative Concept) (เกี้ยว วงศ์บุญสิน, 2535: 11) มีเป้าหมายและมีลักษณะของการเปรียบเทียบคุณลักษณะของภาวะหนึ่งกับภาวะอื่น ทั้งนี้ อธิบายได้ดังนี้

การพัฒนาเป็นแนวคิดเชิงปัทสสถาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การที่การพัฒนามีค่านิยมสอดแทรกอยู่ด้วยนั้น เป็นเหตุผลหลักของการที่ทำให้การพัฒนา มีความหมายแตกต่างกันมาก many เพราะในการกำหนดความหมาย เป้าหมาย รวมทั้งแนวทาง และการวัดผลของการพัฒนา ย่อมขึ้นอยู่กับค่านิยมของผู้ที่กำหนดเป็นสำคัญ และค่านิยมดังกล่าว สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา (นัฐพล ขันธ์ไชย, 2527: 2)

การพัฒนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับเป้าหมาย ซึ่งโดยทั่วไปแสดงถึงภาวะอันพึงประดูนาของสังคม ไม่ว่าจะเป็นไปในทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ แต่จะเป็นเช่นไรนั้น ขึ้นอยู่กับค่านิยมของเป้าหมายหรือสภาพแวดล้อม บางกรณีมองว่าการพัฒนาคือสภาพการของการพัฒนาแล้ว ในขณะที่อีกหลายกรณีมองการพัฒนาในความหมายของกระบวนการ (Process) ของความก้าวหน้าหรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นตามเกณฑ์ หรือเป้าหมายของการพัฒนาตามที่กำหนดไว้ (เสน่ห์ จุยโต, 2531: 324)

การพัฒนาเป็นแนวคิดที่มีลักษณะของการเปรียบเทียบสภาพหนึ่งกับอีกสภาพหนึ่ง เช่น มองภาวะทันสมัยนั้นต่างจากภาวะล้าหลัง โดยสืบเชิง ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง สังคม ค่านิยม และสติปัญญา (เฉลิม บุรีภักดี, 2532: 211)

จุดมุ่งหมายของการพัฒนา

Goulet (D. Goulet) ได้อธิบายจุดมุ่งหมายอย่างกว้างของ “การพัฒนา” เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าไว้ดังนี้

1. เพื่อการดำรงคงอยู่ของชีวิต ได้แก่ ความสามารถในการได้มาซึ่งสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อให้มุ่ยย์ดำรงชีวิตอยู่ได้

2. เพื่อความมีเกียรติและศักดิ์ศรี ได้แก่ การได้รับการศึกษา การมีงานทำและมีสถานภาพเป็นที่ยอมรับของสังคม

3. เพื่อความอิสระ เสรีภาพ ได้แก่ ความสามารถที่จะกำหนดอนาคตของตนเองความสามารถในการเลือก ความสามารถในการปลดเปลี่ยนชีวิตจากการเป็นทาส เป็นเครื่องมือของบุคคลอื่น จากความทุกข์ยาก จากความไม่รู้ และจากความหลงเชื่อในสิ่ง吉祥ทั้งหลาย (ประดิษฐ์ คงยิ่งศรี, 2529: 49)

ส่วนจุดมุ่งหมายของการพัฒนาในการปฏิบัติการจำแนกได้ 3 ประการ คือ

1. เพื่อแก้ไขที่เป็นลิ้งที่เป็นปัญหา หมายถึง การคลี่คลายภาวะที่มีความทุกข์ยากที่ไม่พึงประสงค์ให้หมดไป ดังนั้น บุคคลใดหรือประเทศใดที่ยังมีปัญหาความทุกข์ยากอยู่ก็ถือว่าบุคคลนั้นหรือประเทศนั้นยังขาดการพัฒนาอยู่มาก

2. การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ หมายถึง ในกรณีที่เห็นว่ามีบางสิ่งบางอย่างมีประโยชน์ แต่ยังไม่มีผู้สร้างขึ้นไว้ก็ควรที่นักพัฒนาจะสร้างขึ้น แม้ในขณะนี้ยังไม่เกิดปัญหาเดือดร้อน หรือขาดแคลนอย่างชัดแจ้งก็ตาม โดยหวังว่าในอนาคตสิ่งนั้นจะยังเกิดประโยชน์

3. เพื่อบำรุงรักษาระสิ่งที่ดีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไป หมายถึง การที่มีวัตถุสิ่งของ หรือภาวะทางนานาธรรมหรือจิตใจ อันเป็นลิ้งที่ดีอยู่แล้ว เจริญอยู่แล้ว ก็ควรจะต้องบำรุงรักษาให้คงอยู่ต่อไป (เฉลิมฯ บุรีภัคดี, 2532: 211)

การพัฒนาจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุง การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการปกครอง ดังนั้น มิติของการพัฒนาจึงอาจกล่าวได้ว่ามี 4 มิติด้วยกัน คือ การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านการปกครอง และด้านการเมือง (จำรัส นวนิม, 2540: 16)

1. การพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) มีจุดมุ่งหมายในการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องโดยตรงกับภาคเกษตรกรรม (Agricultural Sector) และภาคอุสาหกรรม (Industrial Sector)

1.1 การพัฒนาภาคเกษตรกรรม มีจุดมุ่งหมายที่การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น อาหาร สำหรับเลี้ยงประชากรโลกและเส้นใย (Fiber) สำหรับการส่งเสริมด้านอุตสาหกรรมของประเทศ

1.2 การพัฒนาภาคอุตสาหกรรม เป็นการเพิ่รพยายามที่จะส่งเสริมการอุตสาหกรรม โดยการใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่จากแหล่งพลังงานที่ไม่มีชีวิต (Inanimate Sources of Power) สำหรับการผลิตทางเศรษฐกิจ การจัดองค์การ การขนส่ง และการติดต่อสื่อสาร เป็นต้น

2. การพัฒนาสังคม (Social Development) เป้าหมายของการพัฒนาสังคมที่สำคัญคือ การรู้หนังสือ (Literacy) ของประชาชน และการให้สวัสดิการสังคม (Social Welfare) แก่ ประชาชน

2.1 การรู้หนังสือ มุ่งให้ประชาชนอ่านออก เขียนได้ เพื่อให้ประชาชนได้เปลี่ยนแปลงชีวิต ความเป็นอยู่ของเขา เช่น การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น หน้าที่การงานดีขึ้น เป็นต้น

2.2 สวัสดิการสังคม มุ่งแก้ปัญหาสังคม และเตรียมการสำหรับสังคมอุตสาหกรรมใหม่ เช่น การจัดทำโครงการเกี่ยวกับสุขภาพ การศึกษา ความต้องการทางด้านร่างกาย สำหรับเด็ก การใช้เวลาว่าง การประกันสังคม เป็นต้น

3. การพัฒนาการปกครอง (Administrative Development) โครงสร้างกระบวนการและระบบการปกครองหรือการบริหารประเทศ ต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม สถาบันต้องและอ่อนน้อมถ่อมตนในการทำงานและการดำเนินการพัฒนา มีประสิทธิภาพสูงสุด ตลอดจนต้องเปลี่ยนทัศนะในการทำงานของผู้ที่ทำงานในระบบการปกครองให้ทันสมัยอีกด้วย

4. การพัฒนาการเมือง (Political Development) การเป็นพลเมืองดี การเป็นสมาชิกที่ดี ของสังคม จะต้องมีศติสำนึกรักด้วยกันต่อความอุ่นรักของบ้านเมืองด้วยกัน จะต้องมีบทบาทและส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการสร้างชาติ สร้างอุดมการณ์ชาติตลอดจนการปกครอง และการพัฒนาประเทศ เพราะการพัฒนาประเทศจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากประชาชนไม่สนใจ ไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องด้วย (นิรันดร์ งวุฒิเวชย์, 2524: 96-97)

1.6 ความหมายของคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิต ได้แก่ สภาพจิตใจ ความอบอุ่นในครอบครัว สิ่งแวดล้อมในบ้าน ความสำนึกรึงความปลดภัย มั่นคง และความก้าวหน้าในชีวิต

ซัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และคณะ (ซัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ และคณะ, 2521: 138) ได้กล่าวถึง “คุณภาพชีวิต” ว่าหมายถึง

“ชีวิตที่มีคุณภาพ ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สามารถที่จะดำรงสถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และทางสังคม ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของตน สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหรือปัญหาที่ลับลับซ้อนได้ คาดคะเนเหตุการณ์ภายหน้าได้อย่างถูกต้องเป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนดำเนินการที่ชอบธรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนพึงประสงค์ภายใต้เครื่องมือและทรัพยากรที่มีอยู่”

ธิรวัฒน์ นิขเนตร (ธิรวัฒน์ นิขเนตร, 2528: 73) ได้อธิบายว่า “คุณภาพชีวิต” หมายถึง “สภาพเป็นอยู่ในด้านต่าง ๆ ของบุคคลแต่ละคน การที่จะระบุให้ชัดเจนว่า สภาวะอย่างไรเป็นชีวิตที่มีคุณภาพนั้น ค่อนข้างวัดได้ยาก ขึ้นอยู่กับมาตรฐานของแต่ละสังคม แต่ถ้าจะกล่าวถึงลักษณะกว้าง ๆ ของชีวิตที่ไม่มีคุณภาพ ก็อาจจะระบุได้ว่าเป็นชีวิตที่ยากจน ขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ มีร่างกายและจิตใจที่อ่อนแอ ขาดความรู้หรือไว้การศึกษา ขาดทักษะในการประกอบอาชีพ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม และขาดความสงบสุข เป็นต้น ส่วนชีวิตที่มีคุณภาพนอกจากจะมีลักษณะตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว ยังต้องประกอบด้วยสิ่งพึงปรารถนาอื่น ๆ อีกหลายประการ เช่น อิสรภาพ ความจริงก้าวหน้าในชีวิตและการงาน ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน”

เย็นใจ เดาหวานิช (เย็นใจ เดาหวานิช, 2523: 7-9) ได้แบ่งคุณภาพชีวิตออกเป็นสองส่วนคือ

ก. ส่วนที่จำเป็นระดับพื้นฐาน ประกอบด้วย

1. ปัจจัยต่าง ๆ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย และบริการด้านการแพทย์
2. สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ไม่พิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง
3. ชีวิตที่มั่นคงปลอดภัย เช่น มีงานทำ ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย มีฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมในระดับที่น่าพอใจ ปลอดภัยจากการภาวะสังคม
4. มีอิสระเสรีตามสิทธิมนุษยชน ไม่อยู่ในสภาวะถูกจองจำ หรือคุณจังสามารถใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมายหรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

ก. ส่วนที่จำเป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท คือ

1. สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทั้งทางร่างกายและทางสังคม เช่น มีมลภาวะ (Pollution) น้อยที่สุด และใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุด อยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด สวยงาม เอื้ออำนวยแก่นักพัฒนาตนเอง
2. คุณสมบัติส่วนบุคคลที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ เช่น การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต ความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูก

ต้องและเหมาะสม ความมานะพยายาม ความรู้สึกฐานเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่ตัวเอง อาศัยอยู่ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวได้ดีและกลมกลืนกับสิ่งที่อยู่รอบตัว

3. คุณสมบัติที่ส่งเสริมอยู่ร่วมกัน โดยสันติวิธี เช่น ความมั่นคง รักจักประทัยดั่งจะทำให้บุคคลนั้นไม่คิดเบี่ยงหรือเอาเปรียบคนอื่น การรักษาใจเขามาใส่ใจเรา มีวินัย ในตนเอง มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ

1.7 ความหมายของสังคม

สังคม ได้แก่ การดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับบรรทัดฐานของสังคม การคิดค้นสร้างสรรค์และการช่างรักษาวัฒนธรรม

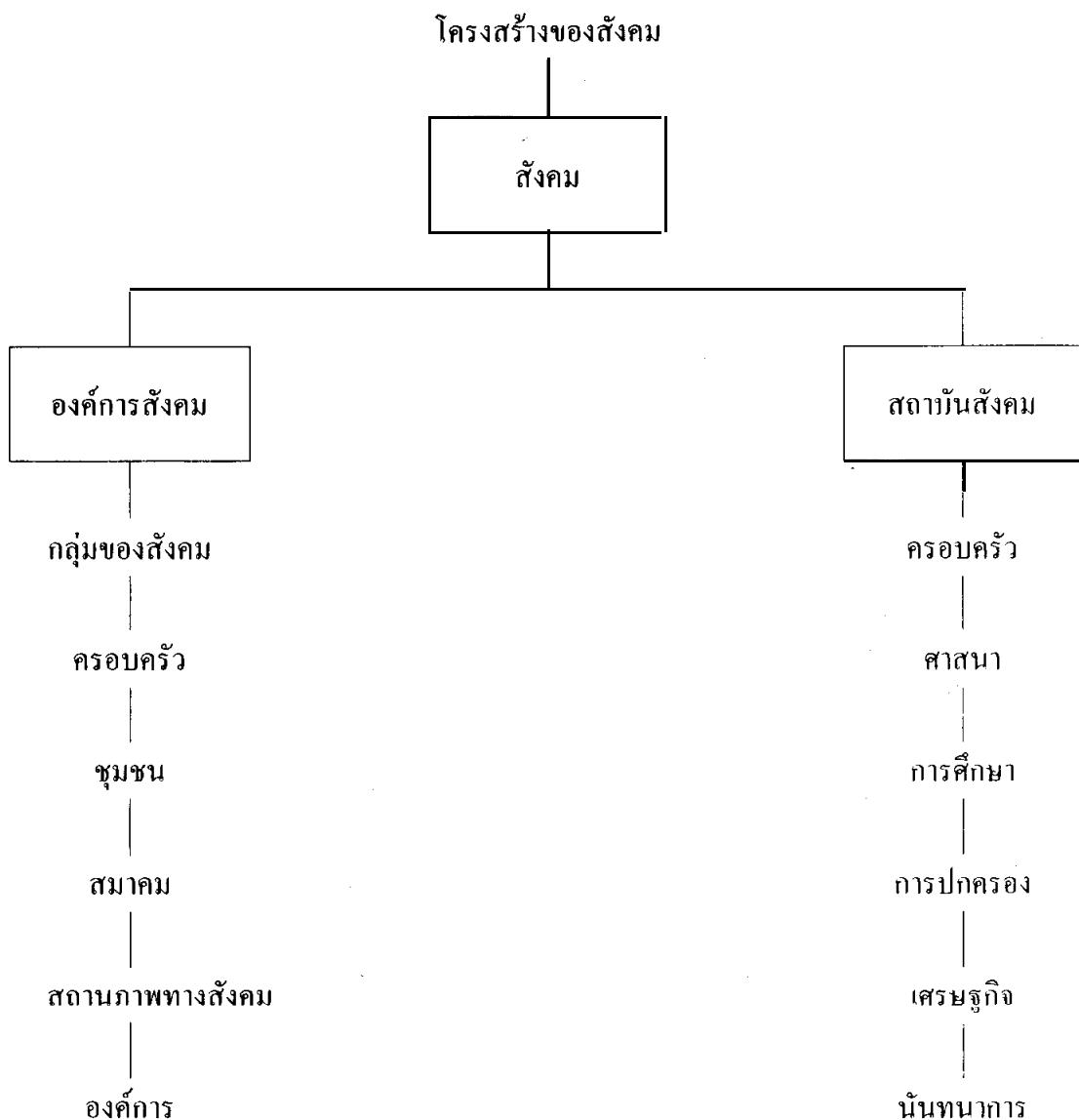
ราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524: 332–333) ได้ให้ความหมายของ “สังคม” (Social) ว่า

“ที่เกี่ยวกับการกระทำระหว่างกันและกันของบุคคล หรือของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะรูปใด...”

โดยทั่วไป โครงสร้างของสังคมประกอบด้วย องค์การสังคมหรือการจัดการระเบียบ สังคม (Social Organization) และสถาบันสังคม (Social Institution)

องค์การสังคมหรือการจัดการระเบียบสังคม หมายถึงการจัดหน่วยหรือกลุ่มของสังคมเป็นส่วนย่อยอย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงเรื่องเพศ อายุ เครื่อญาติ อาชีพ ทรัพย์สิน เอกสิทธิ์ อำนาจ สถานภาพ ฯลฯ แต่ละส่วนย่อยมีหน้าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยมีแบบอย่าง กฎหมาย ระเบียบ รวมทั้งประเพณีเป็นแนวดำเนินหรือปฏิบัติ สังคมต่าง ๆ เมื่อมองในแง่สังคมวิทยาสามารถดี ความได้ดีว่าสังคมคือระบบองค์การที่ชำช้อนนั่นเอง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 354)

สถาบันสังคม หมายถึง ยอดรวมของรูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการและวัตถุ อุปกรณ์สร้างขึ้นเพื่อสนองประโยชน์สำคัญๆ ทางสังคมเรื่องไดเร็งหนึ่งทุกสถาบันย่อมมีจารีต กฎหมาย หน้าที่ ธรรมเนียมปฏิบัติ และสิ่งของอุปกรณ์ เช่น อาคาร สถานที่ เครื่องจักรกล อุปกรณ์สื่อสาร ฯลฯ สถาบันสังคมที่รับรู้กันอยู่ทั่วไปคือ ครอบครัว ศาสนា โรงเรียน หรือ การศึกษา รัฐ ธุรกิจ และสถาบันที่สำคัญของลงมา เช่น สถาบันที่เกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ ศิลปะ ฯลฯ สถาบันเหล่านี้คือส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524 : 349)

1.8 ความหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม

การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม หมายถึง กระบวนการพัฒนาบุคคลให้มี ความรู้ ความคิด ความสามารถ ทักษะ ทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรม โดยให้การศึกษาที่เกี่ยวพัน กับชีวิตของคนเราตั้งแต่เกิดจนตาย การศึกษาดังกล่าวจะถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพแวดล้อมทางประชากร สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อมทางสาธารณสุข สภาพแวดล้อมทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สภาพแวดล้อมทางการเมือง การปกครอง และการบริหาร สภาพแวดล้อมทางศาสนาและวัฒนธรรม สภาพทางสื่อมวลชนและสภาพเกี่ยวกับการป้องกันอุบัติภัย เป็นต้น

การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาชีวิตและสังคมเป็นอย่างมาก เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้บุคคลมีความรู้ ความคิด ทักษะ และค่านิยม มีความสามารถในการใช้สติปัญญาของตนในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้ สามารถดำรงชีวิตและพัฒนาชีวิตด้านความเป็นอยู่ให้สอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันได้ด้วยวิธีที่ชอบธรรม นอกจากนี้ การศึกษายังเป็น “พาหะที่จะช่วยตอบสนองความต้องการพื้นฐานด้านอื่น ๆ เช่น แม้ว่าจะมีอาหารสมบูรณ์ แต่ถ้าไม่รู้จักรับประทานอาหารให้ถูกต้องหรือถูกหลักโภชนาการ ร่างกายก็จะไม่ได้รับประโยชน์เต็มที่ถ้าเป็นคนที่มีร่างกายทรุดโทรม หรือเสื่อมไปได้ป่วย เพราะรับประทานอาหารเป็นพิษ เป็นต้น” “การศึกษาเป็นตัวเร่งการพัฒนาชีวิตด้านอื่น ๆ เช่น การพัฒนาด้านความเป็นอยู่ อาชีพ การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความรู้ เทคนิค และวิธีการที่ทันสมัย นอกจากนี้ ยังช่วยให้มีความรู้ในด้านการจัดการในลักษณะเศรษฐกิจ สังคมบุคใหม่ทั้งการจัดองค์การ การจัดการเรื่องเวลา ทรัพยากร ตั้งแต่เด็กถึงผู้สูงอายุ ตลอดจนการจัดการกับชีวิตให้ดีขึ้น เป็นต้น” (สายสุรี จุติกุล, 2523: 20-21)

การวางแผนการและรูปแบบของการศึกษาเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายที่กำหนดไว้จะต้องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทุกด้าน ลักษณะทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน ไปในแต่ละท้องถิ่นมีบทบาทมิใช่น้อยต่อความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคม ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และการถูกทำลายของความงามตามธรรมชาติเป็นปัญหาที่รัฐจะต้องเร่งรัดการบรรจุวิชานิเวศศึกษาไว้ในหลักสูตรการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน ตลอดถึงการเผยแพร่โดยผ่านสื่อมวลชนเป็นสิ่งที่ต้องเร่งกระทำ แต่สิ่งสำคัญที่พึงควรเน้นก็คือ การศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ ส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับนโยบายหลักของรัฐในการพัฒนาประเทศ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีภาวะเริ่มพัฒนาอยู่สูง อัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยประมาณร้อยละ 3.0-3.2 ต่อปี ดังนั้นการเข้าพื้นฐานอันจำเป็นของรัฐก็คือการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและเพียงพอ กับจำนวนประชากรนั้นก็คือ การขยายปริมาณโดยไม่ลดคุณภาพให้ทันกับอัตราการเพิ่มของประชากร แต่เท่าที่ผ่านมาอัตราการอ่านออกเขียนได้อยู่ในระดับต่ำ ความไม่เป็นธรรมในการจัดสรรงบประมาณทางการศึกษา ทั้งในลักษณะของการศึกษาร่วมและแยกตามระดับ เหล่านี้เป็นสิ่งที่รัฐต้องปรับปรุงแก้ไข นอกจากนี้ การพนักงานวิชาประชากรศึกษา ไว้ในหลักสูตรในระดับอันสมควรและเผยแพร่ความรู้ด้านนี้ผ่านสื่อมวลชนหรือหน่วยงานที่ทำงานด้านนี้ เป็นสิ่งที่รัฐจำเป็นต้องกระทำ การปฏิรูปการศึกษาจะไม่ได้ผลหากนักในระยะยาว ถ้าไม่มีการนำนโยบายประชากรไปปฏิบัติอย่างจริงจัง

ความสัมพันธ์ของประชาชนที่เกิดขึ้นเป็นสังคม มีลักษณะขึ้นพื้นฐานที่แตกต่างกันไป ตามความกระจัดกระจาดของถิ่นที่อยู่ เช่น สังคมชนบทและสังคมเมืองมีความแตกต่างกันใน ความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน การเมือง การปกครอง ฯลฯ และการเปลี่ยนแปลงกันไปตามกาลเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมา จากการพัฒนาประเทศ ดังนั้น การจัดการศึกษาที่จะช่วยให้มุ่งมั่นสามารถจัดการกับสิ่งแวดล้อมทุกด้านในสังคมที่ตอนอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพ การณ์แต่ละด้านในแต่ละห้องถิน ย่อมจะเอื้ออำนวยให้ปวงชนมีชีวิตที่ดี

การจัดการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม โดยถือว่า ประชาชนทุกคนเป็นบุคคลในสังคมวัฒนธรรมไทยทั้งสิ้น เป็นสิ่งที่ขาดกับข้อเท็จจริงที่ยังมีกลุ่ม สังคมวัฒนธรรมย่อยจำนวนหนึ่งซึ่งมีลักษณะแตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของประเทศไทย โดย เนพะในด้านภาษา การแต่งกาย ขนบธรรมเนียมประเพณีทั่วไปในชีวิตประจำวัน ดังนั้น รัฐ ต้องจัดการศึกษาให้ชนกลุ่มวัฒนธรรมย่อยเหล่านี้โดยกำหนดแนวทางนโยบายให้ชัดเจน และต้อง เน้นเนื้อหาในการเรียนภาษาประจำชาติและหน้าที่พลเมือง เพื่อให้ชนเหล่านี้มีความผูกพันกับ ประเทศไทย และมีความรู้สึกเป็นคนไทยร่วมกัน

ในด้านเศรษฐกิจ ได้เป็นที่ตระหนักแล้วว่า เกษตรกรรมเป็นหัวใจของระบบเศรษฐกิจ ไทย การมุ่งพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่ทดแทนสินค้าเข้าเป็นส่วนใหญ่โดยไม่พัฒนาภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมที่ใช้ผลผลิตทางเกษตรนั้น ในที่สุดแล้วความล้าหลังของภาคเกษตรกรรมนั้นเองกลับถ่วงกระบวนการพัฒนาประเทศไทยช้าลง นอกจากนี้ระบบการศึกษาปัจจุบัน เป็นระบบที่ไม่มีประสิทธิภาพ สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจมิส่วนทำให้การศึกษาเป็นการแข่งขันเพื่อความก้าวหน้าส่วนตัว ดังนั้น การลดความไม่เสมอภาคของโอกาสทางการศึกษา การบรรจุเนื้อหาของการศึกษาทางเกษตรกรรมที่ไม่มีรายละเอียดแตกต่างไปตามห้องถิน รวมทั้ง เรื่องการผลิต การสหกรณ์ การตลาด ฯลฯ ไว้ในหลักสูตรการศึกษาทั้งในและนอกโรงเรียน ตลอดจนการให้การบริการการศึกษา เกษตรกรรมย่อมเอื้ออำนวยให้การศึกษาเป็นประโยชน์ ต่อปวงชนมากขึ้น แต่ทั้งนี้จะสำเร็จได้โดยรัฐต้องมุ่งเน้นนโยบายพัฒนาภาคเกษตรกรรมด้วย

การศึกษากับการเมืองมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระยะที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หรือการเปลี่ยนแปลงเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 เป็นแรงผลักดันที่เกิดจากผลผลิตของระบบการศึกษาทั้งสิ้น แต่ เมื่อจากประชาชนทั้งในและนอกระบบการศึกษามิเคยได้ศึกษาและฝึกฝนกระบวนการทางการเมืองที่มีระเบียบแบบแผนมาก่อน หลังจากการเปลี่ยนแปลงในแต่ละครั้งแล้วผู้นำในการเปลี่ยน

แปลงก็มีแนวโน้มที่จะใช้ประชาธิปไตยในทางที่ไม่ถูกต้อง และประชาชนก็อยู่ในภาวะเรียก
ร้องให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์อย่างรวดเร็วกว่าที่จะเป็นไปได้ ดังนั้น การศึกษาทั้งในและนอก
ระบบควรจะช่วยให้บุคคลรู้จักหน้าที่และสิทธิของตนที่จะต้องผูกพันกับหน้าที่และสิทธิของผู้
อื่น ตลอดจนการให้ความรู้และฝึกฝนกระบวนการทางการเมืองอย่างมีระเบียบและเป็นลำดับ
ขั้นในทำนองเดียวกันการเมืองก็จะต้องเกือบหนนการศึกษาให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น

ความสัมส��ของและการนี้ทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้มนุษย์ต้องดิน辱เพื่อ
ตนเอง ครอบครัว และผู้ใกล้ชิดมากน้อยตามสภาพและบทบาทของแต่ละบุคคล เมื่อมนุษย์
ต้องการมีภารกิจด้านอื่น ๆ มา ก ความผูกพันทางศาสนาที่สืบท่องจากบรรพบุรุษก็น้อยลง ใน
ปัจจุบันศาสนา มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยใน
สังคมชนบทมากกว่าสังคมเมือง ทั้งในด้านความเชื่อถือและพิธีกรรม การละเลยกิจกรรมสำคัญ
ของศาสนาทำให้ขาดความเห็นยิ่งทางจิตใจและเกิดปัญหาสังคม ดังนั้น การศึกษาควรมีส่วน
ส่งเสริมการปฏิบัติทางศาสนา อบรมคุณธรรม ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ ตลอดจนให้ความรู้
เกี่ยวกับศาสนาและลักษณะเชื่อต่าง ๆ ที่มีในประเทศไทยอย่างกว้าง ๆ เพราะชนกลุ่มต่าง ๆ
ที่อยู่ในประเทศไทย แม้จะเป็นประชากรไทยด้วยกันแต่ก็ยังมีความแตกต่างกันในเรื่องของศาสนา
ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม สำหรับวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งซึ่งแทรกอยู่ทั่วไปใน
สังคม และการดำรงชีวิตของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและการติดต่อสัมพันธ์
กันเป็นสิ่งที่สอนให้เห็นภาพสังคมและชีวิตจริงของคนในแต่ละสมัย เช่น ศิลปะและ
สถาปัตยกรรมไทยแสดงคุณค่าทางศิลปะในยุคต่าง ๆ วรรณกรรมแสดงความสามารถทางการ
ประพันธ์ และสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตและสังคมวรรณกรรมซึ่งมีคุณค่าควรแก่การศึกษา ภาพ
บนตรีและคนตรีสมัยใหม่เป็นช่องทางของการรับอิทธิพลจากต่างประเทศ เป็นต้น การจัดการ
ศึกษาจึงควรเน้นให้คนเห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมของไทยเดิม ร่วมมือกันสร้างไว้มิให้สูญ
และสร้างสรรค์ให้เกิดความงอกงามต่อไป สำหรับศิลปวรรณกรรมสมัยใหม่ส่วนที่เป็นของไทย
ควรจะปรับปรุงคุณภาพ เพื่อ适ส่วนที่มาจากต่างประเทศให้น้อยลง หากทางสอดแทรกเรื่องที่
เป็นความรู้และป้องกันเรื่องที่จะเป็นภัยต่อสังคม

หากหันมาพิจารณาสื่อมวลชน อันได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์อื่น ๆ อันอาจใช้
เป็นเครื่องมือสำหรับการศึกษานอกโรงเรียน วิทยุและโทรทัศน์นั้นรู้สึปีนเจ้าของเงื่อนไขมี
โอกาสในการจัดสรรบริการการกระจายเสียงและเผยแพร่ภาพเพื่อการศึกษา แต่ต้องขึ้นอยู่กับ
เงื่อนไขที่สำคัญ 2 ประการคือ รัฐจะต้องมีเขตอำนาจอันแน่วแน่ที่จะใช้สื่อมวลชนประเภทนี้
เป็นเครื่องมือทางการศึกษา และรัฐจะต้องมีความสามารถ มีทักษะ และปัญหานในการจัดสร-

บริการการกระจายเสียงและแพร่ภาพเพื่อการศึกษา ดังนั้น รัฐธรรมนิญฯที่ชัดเจนในการศึกษาโดยผ่านสื่อมวลชน และกำหนดวิธีการที่จะให้มีรายการนี้ในช่วงเวลาที่คาดว่าจะมีคนรับฟังมากที่สุดและทุกช่วงระยะเวลาโดยสมำเสมอ ในด้านหนังสือพิมพ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานของเอกชนปรากฏว่า รายได้จากการขายหนังสือพิมพ์ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในการผลิต ดังนั้น การขยายขอบเขต หน้าที่และบทบาทของหนังสือพิมพ์ด้านการศึกษาย่อมทำได้ หากรัฐยืนมือเข้ามาช่วยเหลือ โดยช่วยลดภาระด้านทุนการผลิตหนังสือพิมพ์ในด้านกระบวนการและอุปกรณ์การพิมพ์

จากการพิจารณาและวิเคราะห์สภาพการณ์แล้วด้วยทางธรรมชาติและสังคมที่สัมพันธ์กับการศึกษา อาจสรุปสั้น ๆ ได้ว่า การที่จะปฏิรูปการศึกษาเพื่อให้มีส่วนช่วยแก้ปัญหาสังคม และแนวโน้มไปในทางที่พึงประสงค์นั้น จำต้องปฏิรูปโครงสร้างระบบอื่นในสังคม นอกเหนือจากการศึกษาและจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขทั้งในหลักการและรูปแบบของตัวการศึกษาเอง ให้ประสานไปในแนวเดียวกันด้วย

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 กับการพัฒนาชีวิตและสังคม

ประกาศ

ให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติพิจารณาเห็นว่า มีความจำเป็นต้องปรับปรุงแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 เพื่อให้ระบบการศึกษาสามารถสนับสนุนตอบความต้องการและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วของสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถพัฒนาพลเมืองของประเทศไทยให้มีคุณภาพและปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ และสามารถสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า และสร้างความสมดุลในการพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ดังนั้น คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติจึงเสนอแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 เพื่อเป็นแนวทางหลักสำหรับการจัดการศึกษาของรัฐซึ่งคณะกรรมการรัฐมนตรีได้พิจารณาให้ความเห็นชอบแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการให้ใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 ตั้งแต่วันที่ 10 มีนาคม 2535 เป็นต้นไป

ประกาศ วันที่ 10 มิถุนายน พุทธศักราช 2535 เป็นปีที่ 47 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

อาณันท์ ปันยารชุน

นายกรัฐมนตรี

หมวดที่ 1 หลักการและความมุ่งหมาย

หลักการ

การจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติดังนี้ มีหลักการที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. การสร้างความเจริญของงานทางปัญญา ความคิด จิตใจ และคุณธรรมของบุคคล เป็นสิ่งที่จำเป็นและเป็นเป้าหมายสำคัญ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลระหว่างความเจริญทาง จิตใจกับความเจริญทางวัตถุ และความเติบโตทางเศรษฐกิจ

2. ในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและจะต้องดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มนุษย์จะต้องทราบนักถึงการใช้และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

3. การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศหรือจากภายนอกชุมชน จะต้องประสานความคุ้มครองกับความเข้าใจและทราบในคุณค่า ทางกฎหมาย ภาษา และวัฒนธรรมดังเดิมของห้องถินและของสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของห้องถิน

4. ความสมดุลระหว่างการพึ่งพาอาศัยกันและการพึ่งพาอาศัยตนเองเป็นหลักการพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการประสานความร่วมมือร่วมใจทั้งในระดับบุคคล ชุมชน ห้องถิน และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนอันจะส่งเสริมบทบาทของประเทศไทยให้โดดเด่นขึ้น ในประชาคมโลก

ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสม สมและสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้านของประเทศ โดยนัยดังกล่าว ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาจึงเน้นการพัฒนาบุคคลใน 4 ด้านอย่างสมดุลและกลมกลืนกันคือ

1. ด้านปัญญา บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงเป็นผู้มีปัญญา คือ รู้จักเหตุผล รู้จักแยกแยะพิจารณาชัด คุณและโทษ สิ่งที่ควรกระทำและไม่ควรกระทำบนพื้นฐานของความจริง รู้จักแก้ไขปัญหาได้อย่างฉลาด และรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย มีความคิดสร้างสรรค์ และฝรั่งเศษเพื่อความก้าวหน้าทางความรู้และวิทยาการต่าง ๆ รู้คุณค่าและภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของสังคมไทย และรู้จักเลือกรับวิชาการและวัฒนธรรมภายนอก

2. ด้านจิตใจ บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงรู้จักฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความเจริญงอกงามทางคุณธรรม ได้แก่ มีความละอายต่อการกระทำการชั่ว รู้จักความคุณดุณของให้ประพฤติตามกรอบความถูกต้องที่ดีงาม มีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ รู้จักพอ มีสมาน庇และมีความอดทน หนักแน่นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ การงาน และการดำรงชีพ

3. ด้านร่างกาย บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีร่างกายที่เจริญเติบโตเหมาะสมกับวัย รู้จักดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของร่างกายทั้งของตนเองและสมาชิกในครอบครัว และสามารถพัฒนาสมรรถภาพของร่างกายให้เหมาะสมกับการทำงานและอาชีพ

4. ด้านสังคม บุคคลที่ได้รับการศึกษาพึงมีพฤติกรรมทางสังคมที่ดีงาม ทั้งในการทำงานและอยู่ร่วมกันในครอบครัว องค์กร และสังคม รู้จักช่วยเหลือเกื้อกูลประโยชน์แก่กัน และกันโดยไม่เห็นแก่ตัวมีความสามารถและทักษะในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องเหมาะสมรวมทั้งสามารถใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อการติดต่อสื่อสารกับนานาประเทศได้ สามารถดำรงรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศไทย ตระหนักและปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบที่พึงมีต่อผู้อื่น ต่อสังคม และต่อมวลมนุษยชาติ มีความนุ่มนวลที่จะพัฒนาและสร้างสรรค์สังคมให้มีสันติสุข รู้จักการพึ่งพาสิทธิและเสรีภาพของตนเองและผู้อื่นตามระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากรุณาธิคุณเป็นประมุข รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี ตลอดจนร่วมส่งเสริมบทบาทของประเทศไทยในประชาคมโลกในทางที่เหมาะสม

หมวดที่ 2

ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาตามนัยแห่งแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ เป็นระบบที่ให้บุคคลได้ศึกษาและเรียนรู้อย่างต่อเนื่องไปตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองทั้งในด้านสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมอย่างสมดุล สามารถสร้างเสริมจากความจริงก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติได้ระบบอนประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

1. ระบบการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จะเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองได้เหมาะสมกับวัย กล่าวคือ การศึกษาในช่วงปฐมวัยเป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการอบรมคุณธรรม และพัฒนาความพร้อมของเด็กเพื่อการเรียนรู้ในขั้นตอนไป การศึกษาในวัยเด็กและเยาวชน เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีคุณธรรม มีความรู้ และสามารถประกอบการงานและอาชีพตามควรแก่วัย การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมการพัฒนาคุณธรรม ควบคู่กับการพัฒนาความรู้ความสามารถในการประกอบการงานและอาชีพ การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนและประเทศ การมีความสามารถในการแสดงความรู้และข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาที่ช่วยให้ปรับตัวเข้ากับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของวัย สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมของครอบครัวและสังคม ได้อย่างเหมาะสมและมีคุณค่าทั้งแก่ตนเองและสังคม

2. ระบบการศึกษาจะเปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยอาศัยรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการศึกษาที่จัดตามแนวระบบโรงเรียน และการศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต

การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน เป็นการจัดโดยสถานศึกษา อาศัยระบบชั้นเรียนเป็นหลัก มีหลักสูตรกำหนดไว้ตามระดับและประเภทการศึกษา เพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

การศึกษาที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งความรู้และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของบุคคลทั้งที่มีอยู่เอง และที่มนุษย์จงใจสร้างขึ้นเพื่อกระตุ้นการเรียนรู้หรือเป็นบริการของการเรียนรู้

3. การศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน แบ่งระดับการศึกษาเป็น 4 ระดับ คือ ระดับก่อนบัตรถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอุดมศึกษา

3.1 การศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา เป็นการศึกษาในลักษณะของการอบรม เสียงดูและพัฒนาความพร้อมของเด็ก ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ บุคลิกภาพ และสังคม เพื่อรับการศึกษาในระดับต่อไป

การจัดการศึกษาระดับนี้อาจจัดอยู่ในรูปของชั้นเด็กเล็ก อนุบาลศึกษา หรือในรูปของศูนย์พัฒนาเด็กประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพของแต่ละพื้นที่และก่อตุ้มเป้าหมาย

3.2 การศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งหวังรากรฐานเพื่อให้ผู้เรียนได้ พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ความรู้และความสามารถขั้นพื้นฐาน และให้สามารถคงการอ่านออก เขียน และการคำนวณได้

3.3 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย

3.3.1 การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาคุณธรรม ความรู้ ความสามารถ และทักษะต่อจากระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนได้ ศึกษาความต้องการ ความสนใจ และความสนใจของตนเองทั้งในด้านวิชาการและวิชาชีพ ตลอดจนมีความสามารถในการประกอบการงานและอาชีพตามครัวภัย

3.3.2 การศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้ศึกษาตามความถนัดและความสนใจ เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหรือเพื่อให้เพียงพอต่อการประกอบการงานและอาชีพที่ตนถนัดทั้งอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับ การประกอบการงานและอาชีพและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

3.4 การศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาหลังระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี การศึกษาระดับปริญญาตรี และการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

3.4.1 การศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพในระดับกลาง รวมทั้งมีความสามารถในการริเริ่มประกอบ การ

3.4.2 การศึกษาระดับปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ พัฒนาความรู้ความสามารถในสาขาว่าง ๆ ในระดับสูง โดยเฉพาะการประยุกต์ทฤษฎีไปสู่การ ปฏิบัติ การริเริ่มการพัฒนาทั้งทางวิชาการและวิชาชีพ การสร้างสรรค์และการเผยแพร่ความรู้ การริเริ่มการพัฒนาประเทศทั้งทางในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทของประเทศในประชาคมโลก

3.4.3 การศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะในสาขาวิชาการเฉพาะทางให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น มุ่งสร้างสรรค์ความก้าวหน้าและความเป็นเลิศทางวิชาการ โดยเฉพาะการศึกษาด้านค่าวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้และเทคโนโลยีในด้านวิทยาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การประยุกต์ใช้วิชาการหลากหลายภูมิปัญญาท่องถิ่นของไทยเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพของสังคมไทย

4. การจัดการศึกษาตามแนวระบบโรงเรียน อาจจัดเป็นการศึกษาประเภทต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม และตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ชุมชน และประเทศ เช่น การฝึกหัดครู การศึกษาวิชาชีพ การศึกษาวิชาชีพพิเศษ การศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจหรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม การศึกษาพิเศษ และการศึกษาของภิกษุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เป็นต้น

การจัดการศึกษาประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่เพียงแต่จัดตามความเหมาะสม หรือเพื่อสนองความต้องการเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย แต่ยังต้องดำเนินการให้บุคคลได้พัฒนาทั้งในด้านคุณธรรม ความรู้ ความสามารถและทักษะอย่างสมดุลควบคู่กันไปด้วย

4.1 การฝึกหัดครู เป็นการศึกษาที่มุ่งฝึกหัดและพัฒนาผู้ที่จะประกอบอาชีพครู และครูประจำการให้มีคุณธรรม ความรู้ความสามารถและทักษะในการสอนและกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ มีจิตสำนึกรักของความเป็นครู มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ และเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านความประพฤติ การดำรงชีวิตตลอดจนการการรักษาภาษาและวัฒนธรรมของชาติ มีความใฝ่รู้ มุ่งพัฒนาตนเองและการสอนอย่างสม่ำเสมอตลอดจนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชน การพื้นฟู อนุรักษ์ และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นและประเทศ

4.2 การศึกษาวิชาชีพ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งในการประกอบอาชีพอิสระและรับจ้าง รวมทั้งสามารถดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

การจัดการศึกษาวิชาชีพ อาจจัดในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งประเภทในโรงเรียน หรือนอกโรงเรียน การจัดการศึกษาวิชาชีพในระบบโรงเรียน เป็นการพัฒนาความรู้และทักษะวิชาชีพที่สอดคล้องกับแต่ละระดับของการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษา ส่วนการจัดการศึกษาวิชาชีพนอกโรงเรียนเป็นการอบรมวิชาชีพเฉพาะด้านในระยะสั้นสำหรับผู้

ที่ต้องการพัฒนาความรู้และทักษะเพิ่มเติม

4.3. การศึกษาวิชาชีพพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนได้กัดหรือพัฒนาทักษะวิชาชีพบางด้านที่ต้องการให้มีความชำนาญเป็นพิเศษตั้งแต่เยาว์วัยและต้องฝึกฝนเป็นระยะเวลานาน มีนาฏศิลป์ คนตุรี กีฬา เป็นต้น การจัดการศึกษาอาจจัดตั้งเป็นสถานศึกษาเฉพาะหรือจัดในหลักสูตรปกติ

4.4. การศึกษาวิชาชีพเฉพาะกิจ หรือเฉพาะบุคคลบางกลุ่ม เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะวิชาชีพตามความต้องการของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ หรือเป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งจัดให้เหมาะสม และสอดคล้องกับลักษณะหรือความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งไม่อาจดำเนินการได้โดยสถาบันการศึกษาปกติ ในการจัดการศึกษาต้องจัดให้สอดคล้องกับนโยบายการศึกษาของรัฐด้วย

4.5. การศึกษาพิเศษ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนที่มีความบกพร่องทางกายสติปัญญา จิตใจ อารมณ์ ได้เรียนรู้อย่างเหมาะสมกับสภาพร่างกาย จิตใจ และความสามารถ และเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษหรือมีปัญญาเล็กได้พัฒนาความคิดและอัจฉริภาพของตนได้อย่างเต็มที่ การจัดการศึกษาพิเศษนี้อาจจัดเป็นสถานศึกษาเฉพาะ หรือจัดในสถานศึกษาปกติตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา

4.6. การศึกษาของกิழุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนา เป็นการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมให้กิழุ สามเณร นักบวช และบุคลากรทางศาสนามีความเป็นผู้นำด้านปัญญา จิตใจ และศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีและมีบทบาทในการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยม และพฤติกรรมที่เหมาะสมแก่คนในสังคม ตลอดจนเป็นผู้นำหรือมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นฟู และเสริมสร้างวัฒนธรรมของท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม